

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 9, Issue 3, September 2021, p. 1-20

Received	Reviewed	Published	Doi Number
13.06.2021	14.09.2021	25.09.2021	10.29228/ijlet.51757

Problems Encountered in Teaching the Turkic Genre in Turkish Folk Literature

Ali YAKICI¹ & Umut ERDOĞAN²

ABSTRACT

Ethnopedagogic studies indicate the use of folk literature crops and use them in education to raise new generations with values education and to enable them to gain socio-cultural awareness. Turkish folk songs, which are valuable crops of Turkish folk literature, can also be evaluated in this context. The folk song, which is evaluated in the anonymous folk poetry branch of Turkish folk literature, is defined as "poetry products sung with a unique composition". Since Turkish folk songs sung with lyrics and tunes are viewed as a means of entertaining and entertaining, the benefits to students in literature education have been neglected. The aim of this article is to draw attention to the problems for teaching the Turkish folk song genre in Turkish language and literature courses. For this purpose, various problems related to Turkish folk song teaching were identified in Turkish language and literature courses in high schools, evaluations were made and problems arising within the framework of Turkish folk song teaching were discussed under various topics. In this article, which is a qualitative research, the data are collected by document examination technique, sorted and interpreted using the descriptive analysis method. As a result of the research, when examining the text of a Turkish folk song, it is insufficient to give meaning to this text by abstracting the Turkish language, culture and history in which it was born; It has been concluded that there are important considerations to be considered in the selection of Turkish folk song texts and that these texts have positive functions for values education.

Key Words: Culture, mentality, values, education, folk literature, Turkish folk song genre, Turkish folk song teaching.

Türk Halk Edebiyatında Türkü Türünün Öğretiminde Karşılaşılan Problemler

ÖZET

Etnopedagogik çalışmalar, yeni kuşakları değerler eğitimiyle yetiştirmek ve onların sosyo-kültürel bilinç kazanmalarını sağlamak için halk edebiyatı mahsullerinden yararlanmayı ve eğitimde kullanmayı işaret etmektedir. Türk halk edebiyatının değerli mahsulleri olan türküleri de bu bağlamda değerlendirebiliriz. Türk halk edebiyatının anonim halk şiiri şubesinde değerlendirilen türkü, "kendine özgü bir besteye söylenen manzum ürünler" olarak tanımlanmaktadır. Söz ve ezgi eşliğinde söylenen türkülere eğlenme ve eğlendirme aracı olarak bakıldığından edebiyat eğitiminde öğrencilere sağlayacağı yararlar ihmal edilmiştir. Bu makalenin amacı, Türk dili ve edebiyatı derslerinde türkü türünün öğretimine yönelik problemlere dikkat çekmektir. Bu amaçla liselerdeki Türk dili ve edebiyatı derslerinde türkü öğretimine ilişkin çeşitli problemler belirlenmiş, bunların değerlendirilmesi yapılmış ve türkü öğretimi çerçevesinde ortaya çıkan sorunlar çeşitli başlıklar altında tartışılmıştır. Nitel bir araştırma olan bu makalede veriler doküman incelemesi tekniği ile toplanmış, betimsel analiz yöntemi kullanılarak tasnif edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda bir türkü metnini incelerken, bu metne içinden doğduğu Türk dili, kültürü ve tarihinden soyutlayarak anlam vermenin türkü türünün öğretimi açısından yetersiz olduğu; türkü metinlerinin seçiminde dikkat edilmesi gereken önemli hususlar bulunduğu ve bu metinlerin değerler eğitimine yönelik olumlu işlevlerinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, zihniyet, değerler, eğitim, halk edebiyatı, türkü türü, türkü öğretimi.

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, yakici@gazi.edu.tr, ORCID ID 0000-0001-9461-7324.

² Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Uzmanı, Gazi Üniversitesi, umut.erdogan1@gazi.edu.tr, ORCID ID 0000-0002-4559-5381.

1. Giriş

Edebiyat, “Tarihsel, sosyal ve kültürel olandan hareketle, dille gerçekleştirilen güzel sanat etkinliklerine ve eserlerine verilen genel ad” (Aktaş, 2009, s.188) olarak tanımlanmaktadır. O halde edebiyat, edebî metinler vasıtasıyla bir milletin tarihini, kültürünü, inançlarını, kıymetlerini, kabullerini kısacası varoluş ruhunu taşır ve kültürel birikiminin bir tezahürü olarak karşımıza çıkar.

Türk insanı, asırlar boyunca acılarını, dertlerini, sevinçlerini, özlemlerini, hayat felsefesini, duyuş ve düşünüş biçimlerini türküler, halk hikâyeleri, destanlar, mâniler gibi edebî ürünler ile dile getirmiştir. Dolayısıyla edebî ürünler, Türk insanının tarihsel süreç içerisindeki duygularını, düşüncelerini, ümitlerini, temennilerini, inançlarını bünyesinde taşıyan ve yeni nesillere aktaran bir ortak hafızadır. Dursun Yıldırım, edebî ürünlerin bu işlevini şöyle açıklamaktadır:

“Türk insanı, son dört yüz yıl içinde çok acılar çekti. Acılarını, ızdıraplarını ağıtlara, türkülere dokudu, söyledi. Birbirinden uzak düşenler, düşüncelerini, hasretlerini, tarihlerini birbirlerine bu yolla eriştirmeye çalıştı. Kuşlara, dağlara, ovalara, ırmaklara destanlar, türküler düzdü. Destan anlatıcılarından, şâirlerden, yazarlardan kahramanlar yarattı. Kimliğini, varlığını onların ardına sığınarak sürdürmeye çalıştı” (Yıldırım, 1998, s.29).

Türk milletinin tarih sahnesinde yarattığı bilgi, değer ve tecrübe birikimi, edebî ürünlerde yaşamaktadır. Dil ve edebiyat, bir yandan bireyler arasında iletişimi sağlarken diğer yandan da edebî ürünler aracılığıyla millî kültürü yaşatır, geleceğe aktarır, bireyleri ortak bir bilinç etrafında birleştirir.

Öğrenciler sistemli bir şekilde bireysel ve toplumsal varoluş bilincini millî kaynaklardan öğrenir ve bu bağlamda geleceğine yön verir. Edebiyat eğitimi, öğrencilerin estetik zevk anlayışlarını geliştirmenin yanı sıra, bireyin edebiyat vasıtasıyla kültürel değerlerini kazanmasında, kültürel kimliğe ait düşünüş, inanış ve yaşayış biçimlerini tanınmasında da önemli bir işleve sahiptir.

Türk dili ve edebiyatı dersinin muhtevası ve temel amaçları, Türk kültürünü aktarmayı esas almaktadır. Bu nedenle Türk dili ve edebiyatı dersi aynı zamanda programlı ve sistemli bir biçimde öğrenciye kültürel bilinç edindirme sürecidir. Başarılı bir şekilde gerçekleştirilen Türk dili ve edebiyatı eğitimi, millî değerlerini tanıyan, seven ve özümseyen kuşakların yetişmesine katkı sağlayacaktır.

Türk dili ve edebiyatı eğitimi, millî kimliğin temelini oluşturan Türk kültürü mirasının eğitim vasıtasıyla şuurlu ve sistemli bir şekilde yeni kuşaklara aktarılması, kültürel bilincin aşılması, kültürel sürekliliğinin sağlanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu bakımdan, Türk dili ve edebiyatı dersinin muhtevası, ana materyalleri, öğretim yöntemleri ve Millî Eğitim Temel Kanunu doğrultusunda hazırlanan müfredat programlarındaki hedef ve kazanımları, Türk dili ve edebiyatı dersine, öğrenciye estetik bakış açısı kazandırması kadar, en etkili kültür taşıyıcısı olma görevini de yüklemektedir. Okullarda belirli bir plan ve program çerçevesinde yapılan Türk dili ve edebiyatı dersleri, millî kültürün aslî unsurları olan ve kültürel mirası en iyi şekilde yansıtan dil ve edebiyatı öğretmesi açısından aynı zamanda kültür öğretiminin gerçekleştiği en etkili derstir.

Yeni kuşaklara kültürel bilinç kazandırmak ve gençlerde mensubiyet duygusu uyandırmak, planlı bir edebiyat eğitimiyle sağlanabilir. Edebiyat eğitimi, kültürel dünyayı teşkil eden maddi ve manevi değerleri, çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri ile öğrencilere aktarır. Dolayısıyla, Türk dili ve edebiyatı ders kitapları da edebî metinlerin içeriği açısından millî kültürün yeni kuşaklara aktarılması bakımından son derece önem arz eder. Ders kitaplarındaki edebî metinlerin dünyasına giren öğrenci; karakter özellikleri, his, fikir ve estetik beğeni açısından kendini geliştirir, empati duygusu edinir,

kültürel bilinç kazanır, yüzlerce yıllık değerlerinin farkına varır, sözcük dağarcığını zenginleştirir. Dolayısıyla edebiyat eğitimi, aynı zamanda öğrencilerin yeni hayatları tanıma, şahsiyetlerini geliştirme, his ve fikir dünyalarını aydınlatma sürecidir. Bütün bu fonksiyonların gerçekleşebilmesi için öğrencilerin yaş ve gelişim seviyesine uygun, nitelikli edebî metinlerin Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında olması gereklidir.

Türk halk edebiyatı, bu ihtiyacı karşılamak için yararlanılması gereken kıymetli bir kaynaktır. Halk edebiyatı mahsulleri, kültürel değerleri belirli olaylar ve şahsiyetler vasıtasıyla somut hâle getirir, öğrencilerin edebiyat dersini idrak etmesine yardımcı olur, Türk kültürünü muhafaza eder. Türkülerden masallara, destanlardan efsanelere, mânilerden halk hikâyelerine kadar halk edebiyatı mahsulleri; millî kahramanlarını tanıyan, tarihini bilen, ana dilini en güzel şekilde kullanan, kültür dünyasına bağlılık duyan öğrencilerin yetiştirilmesi için ideal modellere ve örnek olaylara sahiptir. Türk dili ve edebiyatı dersinde Türk halk edebiyatının zengin örneklerinden en iyi şekilde yararlanmak gerekir. Abdurrahman Güzel ve Ali Torun'a göre Türk halk edebiyatı öğretiminin işlevleri iki kategoride değerlendirilmektedir:

“Birincisi öğrencinin Türkçe dil becerilerini -okuma, konuşma, yazma, dinleme- dilbilgisini geliştirmek, ikincisi millî birlik ve beraberlik çerçevesinde öğrencinin bilgi ve görgüsünü zenginleştirmek suretiyle kişiliğini geliştirmektir” (Güzel & Torun, 2003, s.141).

Bu bağlamda bakacak olursak, Türk halk edebiyatı öğretimi, kültürel bilincin oluşması ve devamlılığının sağlanmasında büyük bir öneme sahiptir. Öğrencilerin hem kendi şahsiyetini tanıması hem de mensup olduğu Türk milletinin kültürel değerlerini öğrenmesi, özümsemesi ve bunları gelecek kuşaklara aktarması halk edebiyatı ürünleri ile mümkündür.

Halk edebiyatı mahsulleri, Türk milletinin sosyal ve kültürel pek çok değerini bünyesinde taşımaktadır. Bunlar, bir yandan yeni kuşakları Türklüğün engin ruhuna bağlarken diğer yandan da Türklüğün zengin mirasını gelecek kuşaklara aktarır. Geçmişten günümüze kadar Türk milletinin sosyal ve kültürel değerlerini taşıyan halk edebiyatı ürünlerinden yeteri şekilde istifade edilmemiştir. Binlerce yılın birikimini, kısa, öz ve etkileyici bir anlatım ile dile getiren atasözleri ve deyimler; halk inanışlarının en güzel örneklerini yansıtan efsaneler; eğlence, mizah ve ironinin incelikle yapıldığı fıkralar; sevinç, keder, mutluluk, hüznün ve sevgisinin söz ve ezgi eşliğinde anlatıldığı türküler; Türk milletinin kültür hazinesini meydana getirmiş, millî kimliğin oluşmasında önemli bir vazife üstlenmiştir.

Türk insanının his ve fikir dünyası, estetik zevkleri, bütün hususiyetleriyle halk edebiyatı ürünlerine sinmiş; Türk'ün ahlak, doğruluk ve iyilik duygusu, bu edebî ürünler yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Halk edebiyatı mahsulleri Türk insanının ortak davranış özelliklerini, ahlak düşüncesini, dünya görüşünü, hayata bakış açısını, duygu, düşünce ve değerler dünyasını geleceğe taşıyan bitmez tükenmez bir kaynaktır. Destanlar, halk hikâyeleri, masallar, türküler, bilmece, maniler, ağıtlar, alkışlar, kargışlar vb. halk edebiyatı ürünlerinin içeriğinde yer alan değerler, öğrencileri bir taraftan sosyal ve ahlaki olarak geliştirirken diğer taraftan da onları çözülmaz bağlarla ortak kabuller etrafında birleştirir.

Türk dili ve edebiyatı derslerinde halk edebiyatı metinleri okutularak öğrencilerin his, fikir ve hayal dünyaları zenginleştirilir. Halk edebiyatı metinleri muhtevasında öğrenciler için rol modeller ve örnek olaylar taşımaktadır. Öğrenciler, bu metinlerdeki rol modellerin davranışlarını, farklı hayat tarzlarını tanıyarak empati duygusu kazanır.

Halk edebiyatı ürünleri öğrencilerin sosyal, ahlaki ve psikolojik gelişimlerine katkı sağlamasının yanı sıra kültürel değerlerini tanıyıp sevmesini de sağlar. Bu nedenle türküler, halk hikâyeleri veya destanlar gibi millî zevk ve estetiğe uygun oluşturulmuş halk edebiyatı mahsullerinden edebiyat eğitiminde verimli bir kaynak olarak faydalanılmalıdır. Halk edebiyatı mahsulleri aracılığıyla Türk milletinin yaşayışı, inançları, dünya görüşü, kabulleri öğrencilere tanıtılarak; öğrencilerin kültürel bilinç kazanmalarına ve toplumla uyum halinde yaşamalarına yardımcı olunur. Türk insanının sosyal ve kültürel değerlerini taşıyan türküler, öğrencilere hedef davranışların kazandırılması açısından önemli bir yere sahiptir. Türk insanının vatanseverliğini, misafirperverliğini, kahramanlıklarını, yaşam biçimini, inançlarını ve daha birçok millî karakter hususiyetlerini türkülerde müşahade etmekteyiz.

“Türkü nedir?” sorusuna cevap vermeye çalışan pek çok araştırmacı, türkü türünü tanımlamış, bu konudaki görüş ve düşüncelerini ifade etmiştir.

Fuad Köprülü türküyü, “Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıları” olarak tanımlamakta, türkülerin ayrılığının şekilde değil, bestesinde olduğunu belirtmektedir (Köprülü, 1976, s.246).

Ahmet Talat Onay’a göre türkü, “Türklere mahsus lahn ile söylenen şarkılardır” (Onay, 2012, s.87).

Cahit Öztelli ise türkü türünü “Halkın asıl iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebî mahsuller” olarak değerlendirmekte, türkülerin yüzyıllar boyunca bütün canlılığıyla zamanımıza kadar geldiğini ifade etmektedir (Öztelli, 1958, s.3).

Pertev Naili Boratav, Türkiye’nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan adın türkü olduğunu ifade etmekte, türkü türünü “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler” olarak tanımlamaktadır (Boratav, 1995, s.150).

Mehmet Özbek, sözlü folklor ezgilerinin her çeşidi için en çok kullanılan terimin “türkü” olduğunu ifade etmektedir. Araştırmacı, türkü türünü “Türk halkının ortaklaşa yarattığı sözlü ve ezgili ürünler” olarak tanımlamaktadır (Özbek, 1975, s.63).

Muzaffer Uyguner ise türküyü “Her mısralı kafiyeli üçer mısralı kıtalar ile gene kafiyeli ve iki beyitten müteşekkil ara nağmeleri olan ve çalınıp söylenen folklorik halk edebiyatı mahsulleri” olarak tanımlamaktadır (Uyguner, 1954, s.1042).

Erman Artun, türküyü “Anonim Türk halk edebiyatında ezgiyle söylenen bir nazım biçimi ve nazım türü” olarak kabul etmekte, türkünün ezgisiyle diğer türlerden ayrıldığını belirtmektedir (Artun, 2012, s.31).

Mehmet Aça’ya göre türkü, “Konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun, ezgi ile yaratılan pek çok anonim manzumeyi içine alabilecek bir kavram”dır (Aça, 2018, s.246).

Ensar Aslan ise “Anadolu’da konusu, şekli ve biçimi ne olursa olsun ezgi ile söylenen her çeşit manzum parçanın türkü adıyla bilindiği ve söylendiğini” ifade etmektedir (Aslan, 2018, s.138).

Doğan Kaya, türküyü “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünler” olarak tanımlamaktadır (Kaya, 1999, s.132).

Türker Eroğlu, türküyü “Kökünü dinî ve sihrî Kam törenlerine dayanan, zaman içinde içeriği ve anlamı bakımından değişen, şekillenen ve gelişen, Türk Müziği bünyesinde geleneğe bağlı olarak çeşitli mahfillerde üretilen; “Kırık-Kıvrak”, “Uzun”, “Sözlü”, “Sözsüz”, “Oyun Havası”, “Ağıt”, “İlahî” ve “Nefes”, “Tekleme” ve “Sayışmaca” gibi bütün müzik eserleridir” (Eroğlu, 2017, s.89-90) şeklinde tanımlamaktadır.

Salahaddin Bekki ise türkü için şöyle bir tanım yapmaktadır: “Diğer halk şiiri türlerinden ezgisi ile ayrılan, millî nazım ölçüsü hece ile vücuda getirilen, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılarındaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen Türklere mahsus anonim ürünlere türkü denir” (Bekki, 2004, s.26-27).

Yukarıda verilen tanımlarda görüldüğü gibi türkünün adlandırılması hususunda bir birlik bulunmamaktadır. Bu görüş ve düşünceler ışığında türküyü şu şekilde tanımlayabiliriz: Hangi şekil ve türde ortaya çıkarsa çıksın kendine has ezgisi ile farklılık kazanan, muhtevasıyla Türk insanının his, fikir, hayal âlemini ve kültürel birikimini tüm özellikleriyle yansıtan, zaman içinde halka mal olarak anonimleşen veya yaratıcısı belli olup ferdî karakterini koruyan ezgiye dayalı manzum ürünlerdir.

“Türkü nedir?” sorusunun cevabı niteliğindeki çeşitli görüş ve düşünceleri belirtip türküyü tanımladıktan sonra türküyle ilgili şu soru aklımıza gelmektedir: “Türkünün Türk dili ve edebiyatı eğitimindeki önemi nedir?” Öğrencilere kültürel değerlerin kazandırılmasında ve onların yetiştirilmesinde türküler, büyük bir öneme sahiptir. Türküler, Türk milletinin hayata bakış açısını, yaşam tarzını, gelenek göreneklerini ihtiva eder. Bu sebeple türkülerde, Türk insanının değer, inanç ve ortak kabulleri karşımıza çıkmaktadır. Türküler, Türk milletinin duyuş, düşünüş ve davranış özellikleri, değer yargıları ve inançları hakkında bilgi vermektedir. Bu da Türk kültürünün sürekliliğine katkı sağlamakla beraber öğrencilerin mensup olduğu Türk milletini tanmasına, sevmesine ve bağlılık duymasına; böylece millî birlik ve beraberlik bağlarının güçlenmesine yardımcı olmaktadır.

İlhan Başgöz, “Türküler elbet bir değerler taşıyıcısıdır da. Kişisel ve sosyal değerlerimizi türkü, insandan insana, kuşaklardan kuşaklara taşır” (Başgöz, 2008, s.144) sözleriyle türkülerin bünyesinde taşıdığı değerlere işaret etmektedir. Türküler, Türk milletinin kıymet hükümlerini, müşterek kabullerini ve kültür dünyasını yüzyıllar boyu taşıyan zengin bir içeriğe sahiptir. Dünün tecrübe ve birikimini, yarına aktaran türküler, kültürel değerlerin yeni kuşaklar tarafından tanınmasını sağlar. Böylece bu değerler, yüzyıllar geçmesine rağmen ortak hafızada canlı kalır. Türk dili ve edebiyatı derslerinde öğrencilere adalet, saygı, sevgi, dostluk, öz denetim, vatanseverlik, dürüstlük, yardımseverlik gibi değerlerin aktarımı için türküler önemli bir kaynaktır. Dolayısıyla türkülerin eğlendirmenin yanında kültürel değerleri aktarma işlevi de bulunmaktadır. Türküler, öğrencilere Türk insanının dünya görüşünü, yaşam felsefesini, inançlarını, değerlerini ve kabullerini öğretir. Türküler aracılığıyla öğrenciye merhamet, sevgi, edep, hoşgörü, dürüstlük, sorumluluk, iyilik, yardımseverlik, cesaret, vatanseverlik, kahramanlık, yiğitlik, barış, dostluk, sadakat, aileye bağlılık gibi sosyal ve kültürel değerler aktarılır. Bu bakımdan edebiyat eğitimi, bir yandan öğrencilerin içinde yetiştiği toplumu kültürel değerleriyle tanımalarını ve sevmelerini sağlar, diğer yandan da öğrencilerin sosyalleşmelerini kolaylaştırır.

Türk dili ve edebiyatı derslerinde türküler aracılığıyla öğrencilerin farklı hayatları tanımaları, anlamaları ve anlamlandırmalarına imkân verilir. Öğrenciler, kendi duygu ve düşüncelerine tercüman

olan türkölere eşlik eder; kalbindeki hasretleri, hayalleri, hisleri, sevgileri, kederleri türkölerde bulur. Bu yönüyle türköl, öğrencilerin duygusal ve ruhsal zekâlarının gelişimine yardımcı olur, psikolojik gelişimlerine destek sağlar. Derya Eskimen, türkölün eğitsel işlevini şu şekilde açıklamaktadır:

“Türkölde anlatılan hikâyeler, ekonomik hayata, sosyal hayata yönelik geçmişten günümüze değişen ya da aynı kalan hususları gözler önüne serer. Türköldeki gerçeklik, öğrenene tarihsel olayları yakından tanımaya yönelik ipuçları sunar. Öğrenen türkölü okuyarak ya da dinleyerek sanat ve estetik becerisi, türköldeki kültürel mirasa ve değerlere yönelik farkındalık ayrıca o zamana, kişilere ve olaylara yönelik empati yeteneği kazanır” (Eskimen, 2020, s. 518).

Türköl, öğrencilerin temel dil becerilerini geliştirme; Türkçeyi şuurulu ve etkileyici bir şekilde kullanma amacı gerçekleştirmek için etkili bir araçtır. Öğrenciler türköl aracılığıyla Türkçenin en güzel örnekleriyle karşılaşır, söz hazinesini zenginleştirir. Nevzat Gözaydın, sade bir Türkçe ile söylenen türkölardan yararlanmanın önemini şu şekilde değerlendirmektedir:

“Yurdumuzun dört bir yanında duru, sade ve açık bir Türkçe ile söylenen güzel türköl, yüzlerce yıldan beri insanlarımızın dilinden, gönlünden ve telinden açığa çıkmakta ve çıkmaya da devam etmektedirler. Bu metinlerden azami ölçülerde yararlanmanın yollarını, eğitim ve öğretim uzmanlarının çok daha dikkatli ve titizlikle araştırıp müfredat programlarında uygulamaya koymaları gerekmektedir. Böylece gelecek yıllarda “okuma” değerlendirmelerinde OECD ülkeleri arasındaki yerimiz de çok daha üst sıralara çıkacaktır, kanaatindeyim” (Gözaydın, 2014, s.72).

Türk dili ve edebiyatı derslerinde bir türköl metniyle karşılaşan öğrencinin onu anlaması ve anlamlandırması için çeşitli ön bilgilere sahip olması gerekmektedir. Türköl metniyle öğrenciyi birbirine bağlayan kültürel kodlar, türköl metninin muhtevası ve ifade tarzının daha iyi anlaşılmasını ve açıklanmasını sağlamaktadır. Öğrencinin türköl metninin içinde yer alan Türk insanını, o insanın duygu, düşünce, inanç, hayal dünyasını; hayata, insana ve dünyaya bakış açısını yakından tanınması son derece önemlidir.

Bu durum, öğrencinin hem türköl aracılığıyla Türk kültürünü tanınmasını, sevmesini ve benimsemesini sağlamakta hem de türkölü ortaya çıktıkları kültürel bağlamda değerlendirmesine imkân vermektedir. T. S. Eliot’un ifade ettiği gibi “Eğitimle kültürde muhafaza edilmesi gereken her şeyin genç nesle iletilmesi söz konusu ise, eğitim çok fazla şeyi ihtiva edecektir” (Eliot, 1987, s. 44). Bir öğrenci, türköl metnini değerlendirirken Türk insanının müşterek kabul ve kanaatlerini, hayatı algılayış ve anlayış biçimini, kültürel birikimini, değerler dünyasını göz ardı etmesi mümkün değildir.

Türköl metinlerinin muhtevasında yer alan hemen hemen her unsurun Türk kültürüne özgü bir anlamı bulunmaktadır. Bir türköl metninin anlaşılması veya anlaşılmamasında kültürel bilinç önemli bir rol oynamaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı; Türk dili ve edebiyatı derslerinde, türköl türünün öğretimi gerçekleştirilirken karşılaşılan belli başlı sorunları incelemek, türköl türü öğretiminin daha verimli ve etkili hale getirilmesine katkı sunmaktır. Türköl, kültürel değerleri ve Türkçeyi yeni kuşaklara aktarmak için büyük bir öneme sahiptir. Araştırmanın diğer bir amacı, Millî Eğitim Bakanlığın Türkiye dili ve edebiyatı derslerinde kullanabilecekleri türköl örnekleri ve bu örneklerin işlenişine yönelik öneriler sunmaktır.

Türkülerin eğitimdeki yeri ve önemine ilişkin hazırlanan kitap, tez, makale, bildiri vb. bilimsel çalışmaların birçoğu müzik eğitimi ve yabancılara Türkçe öğretimi üzerine yapılmıştır. Bu makale, türkülerin Türk dili ve edebiyatı derslerinde doğru ve etkili bir şekilde kullanımına yönelik hazırlanması sebebiyle önem taşımaktadır. Araştırmamız kapsamında aşağıda yer verilen iki tane problem cümlesine cevap aranmaktadır:

- Bir türkü metnini incelerken bu metne, içinden doğduğu Türk dili, kültürü ve tarihinden soyutlayarak anlam vermenin sakıncaları nelerdir?
- Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına alınan türkü metinlerinin seçiminde dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir, değerler eğitimi bağlamında türkü metinleri nasıl bir önem arz etmektedir?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, tarama modeli ile yapılmıştır. Tarama modelinin kullanılmasının sebebi, var olan bir durumu olduğu haliyle betimlemektir. "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır" (Karasar, 2014, s.77).

2.2. Verilerin Elde Edilmesi ve Analizi

Araştırmanın verileri doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi veya belgesel tarama, "var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya" denir (Karasar, 2014, s.183). Araştırmanın veri grubunu oluşturan türküler, iki başlık altında değerlendirilmiştir ve betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir.

3. Bulgular

Türk milletinin duygu, düşünce ve hayal dünyasını yüzyıllar boyunca müzik ve söz ile nesilden nesile taşıyan türküler, küreselleşme şartları içinde yetişmiş, dünyayı algılayış biçimi hızla değişmiş, 21. yüzyıl teknolojisinin ve yeni iletişim becerilerinin içinde doğmuş bir hedef kitleye nasıl öğretilir? Millî kültüründen küreselleşme olgusuna doğru evrilen, zihniyet değişimine maruz kalan, gün geçtikçe estetik zevk ve kültürel bilinçten uzaklaşan günümüz öğrencisinin bu şartlar altında türkü metinlerini okuyup anlaması ve anlamlandırması kültürel geleceğimiz açısından son derece önemlidir.

Türk dili ve edebiyatı derslerinde öğrencinin duygu ve düşünce dünyası ile millî Türk kültürü arasında güçlü bir bağ kuramamak, öğrenciye kültür bilinci kazandıramamak edebiyat eğitiminin önemli bir sorunudur. Bu durum, öğrenciyi ezberci mantığa ve pasif bir konuma düşürmekte, ezberlediği edebî bilgileri gerçek hayatta kullanamamasına yol açmaktadır. Oysa Türk dili ve edebiyatı dersleri, öğrenciye bilgi ve beceri kazandırmanın yanı sıra onun kültürel değerleri tanınmasına da yöneliktir.

Türk dili ve edebiyatı derslerinde işlenen türkü metinleri ile öğrenci arasındaki kültür, zihniyet, dünyayı anlayış ve algılayış gibi birtakım farklılıklar ve türkülerimize karşı değişen bakış açısı, öğrencinin türkü metinlerinin kendine özgü karakter ve esaslarını göz ardı etmesine neden olmuştur. Türkü metinleri, Türk dili ve edebiyatı derslerinde genellikle "üstün körü" ele alınmış, "tür" yerine "şekil" terimiyle tanımlanmış, metin seçimi birkaç örnekle sınırlandırılmış ve çoğu kez aynı örnekler tekrar edilmiş, öğretim programlarında yeteri kadar yer bulamamış, türkülerin "söz dünyası"

yeterince anlayamamış, kendine özgü “ses değeri” ise arka plana itilmiştir. Bu nedenle öğrenciler ses ve söz birlikteliğiyle kurulan türkülerin engin ve zengin dünyasından mahrum kalmıştır.

Türkü dağarcığımız arasında, öğrencilerin kültürel değerleri tanıyabilecekleri ve büyük bir zevkle okuyabilecekleri/dinleyebilecekleri yüzlerce türkü bulunmaktadır. Bunlar arasında türkülerin zenginliğini ve gücünü en iyi yansıtan örnekleri, Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına almak ve açıklamak, öğrencilerde türküye karşı farkındalık yaratacak, heyecan uyandıracak yeni bir anlayışı doğurabilir.

O hâlde, Türk kültürünün zarif ve nahif mahsulleri olan türküler öğrenciye sunulurken gözden kaçan problemler nelerdir? Makalemizin ortaya çıkış sebebi, bu temel sorunun cevabını bulmaya yöneliktir.

Bu bağlamda birkaç tespiti belirtmekte fayda olduğu kanaatindeyiz:

1. Öğrenci tarafından türkülerin sembolik ifade tarzının, konu ve muhtevasının anlayamaması,
2. Değerler eğitimi bakımından türünün gücünü yansıtacak nitelikte özgün ve özgül türkü metinlerinin seçilmemesi,
3. Türkünün terim ve tanım sorununun hâlâ çözülmemesi,
4. Öğrencilerin türkülerden hızla uzaklaşması ve popüler yabancı müziklere yönelmesi,
5. Türkülerin beslendiği kültürel kaynağın ve değerler dünyasının yeterince bilinmemesi,
6. Estetik eğitiminin zayıflaması sonucunda estetik zevk ve beğeni yoksunluğunun ortaya çıkması,
7. Türk dili ve edebiyatı müfredatının ve ders kitaplarının hazırlanmasında türkü ile kültür ilişkisine dikkat edilmemesi,
8. Öğrenciye türkü metnini kavrayabilecek ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirebilecek nitelikte metin altı soruların bulunmaması,
9. Türkçe bilinci aşılmasında ve dil bilgisi öğretiminde türkü örneklerinin tür özelliklerinden doğru bir yöntemle yararlanılmaması,
10. Türkünün ilk iki dizisinin “doldurma dizeler” olarak tanımlanması sonucunda türkünün bütününe nüfuz etmiş anlamsal ilişkinin ve anlatım inceliğinin göz ardı edilmesi gibi problemleri öncelikli olarak sıralayabiliriz. Bu makalede türkü öğretiminde karşılaşılan ilk iki sorunu inceleyeceğiz.

3.1. Türkü Metnine Bakış Açısı ve Anlamlandırma Sorunu

Değişen yaşam tarzı ve yeni nesil öğrenme kültürüne bağlı olarak dünyayı, hayatı ve insanı algılayan günümüz öğrencisi, bu çağın şartları içinde türkü metnine hangi açıdan bakmalı, onu ne ölçüde bir tahlil ve tasvir içinde isabetle anlamlandırmalıdır? Makalemizde ilkin bu soruya cevap bulunmaya çalışılacaktır.

Türküler, Türk milletinin duygu, düşünce, inanç ve değerler varlığının toplamıdır ve Türk kültürü içinde bir anlama sahiptir. Bu nedenle, bir türkü metniyle karşı karşıya kalan öğrenci, onu Türk dili, kültürü ve tarihinden bağımsız düşünmemelidir. Türkü öğretiminde de metinlerin kültürel, tarihî ve sosyal arka planı açıklanmalı, öğrenci Türk kültürü ve kültür tarihini, o kültür üzerine inşa edilen temel değerleri öğrendikten sonra türkü metniyle muhatap olmalıdır. Türkü metninin estetik bir kıymete sahip olduğu, Türk kültürünü bünyesinde taşıdığı, Türk insanının hayata bakış açısı, dünya

görüŖü ve insani vasıflarıyla türkölere yansıdığı vurgulanmalı, öğrencinin okuyacağı/dinleyeceği türköl metninin onun duygu, düŖünce ve hayal dünyasına neler katacağı belirtilmelidir.

Liselerdeki Türk dili ve edebiyatı dersleri esnasında bir türköl metni ele alınırken, kültürel bilgi ve birikim isteyen metinler özen göstermeden okunmaktadır. Âdeta öğrenci türköllerin engin ve zengin dünyasının kapısına kadar gelip oradan geri dönmektedir. Elbette ki türköl zengin bir muhtevaya sahiptir. Hatta ciltler dolusu kitaba sığmayacak duygu ve düŖünceler, sadece bir dörtlükte anlatılır. Ancak bir türköl metninin doğru anlaşılması ve açıklanması açısından türköllerin ortaya çıktığı kültürel, sosyal ve tarihî bağlamın iyi bilinmesi, anlama yön veren sembolik anlatım dilinin ve felsefi derinliğinin çözümlenmesi gerekir.

Türköl öğretimi için her Ŗeyden önce Ŗunu ifade etmek gerekir: Türk dili, kültürü ve tarihi bilinmeden bir türköl metnini doğru anlamak ve anlamlandırmak zor görünmektedir. Bir türköl metninin anlaşılması, yorumlanması ve tahlil edilmesi bakımından onların yaratıldığı zamanın ve yaşatıldığı zeminin bilgisine ihtiyaç vardır. Bu bilgiye sahip olunmazsa, türköl metniyle hiçbir ilgisi ve iliŖkisi bulunmayan, türkölün kendi dili, doğası ve gerçekliğiyle ters düŖen anlamlar ve yorumlar çıkarılabilir.

Türköl metninde yer alan her sözcük; ses, imaj, anlam ve ifade bakımından orijinal bir niteliğe sahiptir. Sembolik ve mecazi bir dil ile örölün türköl metni, içeriğinde Türk kültürüne özđü bir anlam dünyasını ihtiva etmektedir. Dolayısıyla bir türköl metnini tahlil etmek için öncelikle sembolik dili oluŖturan motiflerin Türk kültüründeki karŖılıđını bilmek gerekir. Türkölere özđü bu anlatım dili ve kültürel kodlar bilindiği takdirde, türköl metni anlaşılabilirlik kazanabilir. Nitekim bir Çorum türkölünde yer alan,

“Bağdat ellerinden gelen turnalar,

Turnalar ne haber yârdan, ne haber hey

Ŗimdi benim yârim gözün sürmeler,

Turnalar ne haber yârdan, ne haber” (Özbek, 1975, s.453)

mısralarındaki “turna” motifi önemli bir imge olarak karŖımıza çıkmaktadır. “Göçmen kuŖ” olan turnalar, birbirinden ayrı kalan sevgililer arasında haberleşme aracı olmuş; âŖıktan aldığı haberi sıladaki sevdiğine götürmüş, ondan aldıklarını da gurbet eldeki âŖıđa iletmіŖtir. Dolayısıyla öğrenci, bu türkölüyü anlamlandırırken “turna” motifinin bu kültürel anlamını göz önünde bulundurmazsa, türkölünün arka planındaki anlam boyutu çözemaz. Aynı Ŗekilde, bir Eğin türkölünde geçen,

“Eğin viran olmuş baykuŖlar öter,

Diken olan yerde bir gül mü biter?

Benim bu derdime derman mı yeter?

Ya ben ağlamayayım kimler ağlasın,

Bu garip gönlümü kimler eylesin?” (Özbek, 1975, s.263)

dizelerindeki “baykuŖ” motifini tek bir anlam çerçevesinde değerlendiren öğrenci, baykuŖun Türk kültüründe uğursuz bir kuŖ olarak kabul edildiğini, olumsuz olayların tasvir edilmesinde kullanıldığını bilmezse, baykuŖun ötmesini sıradan bir durum olarak düŖünebilir. Ancak bu türkölde, baykuŖ motifi ile gurbet duygusunun getirdiği ıstrap, ayrılık ve keder sembolize edilmiştir.

Aynı şekilde, Karacaoğlan'ın aşağıdaki türküsünde geçen "ördek" motifi, sevgiliyi sembolize eden bir metafordur. Ördęe yüklenen sembolik anlam, sevgilinin hâl ve hareketlerinin bir ifadesi olarak tasvir edilmiştir. Hâlbuki öğrenci, bu türkü metnindeki "ördek" motifini benzetme unsuru olarak değil, gerçek anlamında değerlendirdiğinde, metindeki sembolik anlatımı çözemez. Sembolik ifade tarzı ile türkünün kendi gerekleri ve gerçekleri arasında nasıl bir ilişkiye sahip olduğunu belirleyebilmek, öğrencinin türkü metnini anlamlandırması açısından son derece önemlidir:

"YeŐil başlı gövel ördek

Uçar gider göle karşı

Eğricesin tel tel etmiş

Döker gider yele karşı" (Başgöz, 1977, s.70)

Bu sembolik ifadeleri ve mısralardaki inceliği öğrencilere anlatırken, ne kadar hassasiyet, hissiyat ve insaniyet dolu bir kültüre sahip olduğumuzu da ifade etmeliyiz. Türkü metninin ortaya çıktığı tarihî ve sosyal Şartları bilmeden;

"eŐmelerde abdest alınmaz oldu

Camilerde namaz kılınmaz oldu

Mâmur olan yerler hep harap oldu

Aldı Nemse bizim nazlı Budin'i" (Öztelli, 1972, s.705)

dörtlüğünü okuyan/dinleyen öğrencinin metnin içeriğini değerlendirmesi mümkün değildir. Bu dörtlüğün anlaşılması için iki asra yakın Osmanlı hâkimiyetinde kalan Budin'in 17. yüzyılda kaybedildiğinin, bu yenilginin hemen akabinde Kutsal İttifak Birliği tarafından büyük camilerin tahrip edildiğinin, Őehrin yağma ve yıkıma maruz kalındığının bilinmesi gerekir. Yine Dadaloğlu'nun,

"Kalktı göç eyledi Avşar illeri,

Ağır ağır giden iller bizimdir.

Arab atlar yakın eyler ırağı,

Yüce dağdan aŐan yollar bizimdir.

Belimizde kılıcımız kirmanı,

TaŐı deler mızrağımın temreni.

Hakkımızda devlet etmiş fermanı,

Ferman padiŐahın dağlar bizimdir.

Dadaloğlu, yarın kavga kurulus,

Öter tüfek davulbazlar vurulus,

Nice ko yiğitler yere serilir,

Ölen ölü kalan sağlar bizimdir" (Özbek, 1975, s.393)

mısralarının anlaşılması için öğrencinin Osmanlı Devleti'nin konar göçer Türkmen aşiretlerine karşı zorunlu iskân politikası uyguladığını, Türkmen aşiretlerinin zorunlu iskân konusunda merkezî idareyle ayrılığa düştüğünü, Avşar Türkleri denilince Dadaloğlu'nun hatırlandığını bilmesi gerekmektedir. Bu tarihî ve sosyolojik arka planı bilmeyen öğrenci, türkünün muhtevasına yeterince hâkim olamayacak, tarihî vesika değerini idrak edemeyecektir. Dolayısıyla türküler, insanımızı eğlendiren ezgili sözlerden ziyade, aynı zamanda Türk insanının çeşitli olay ve durumlar karşısındaki tepkisini gösteren tabii ve samimi kaynaklardır. Türkü metninin ortaya çıktığı kültürel çevre, inanç ve değerler dünyası bilinmeden;

“Sevdiğim semanın güneşi, mahı,

Seni seven âşık çekmez mi âhı?

Getir el basayım Kelâmullahı,

Ne sen beni unut, ne de ben seni” (Özbek, 1975, s.99).

dizelerini okuyan/dinleyen öğrencinin türküyü anlamlandırması eksik olacaktır. Bu dizeleri anlaması için öğrencinin güneş, mah gibi sembolik ifadelerin sevgilinin yüzünün güzelliğini tasvir etmek için kullanıldığını, aşk acısının âşıkları ah çektirdiğini, insanları belirli bir duygu ve düşünceye inandırmak için Kur'an-ı Kerime el basma geleneğinin mevcut olduğunu, aşkın vefa ve sadakat gibi değerlerden bağımsız olmadığını bilmesi gerekmektedir. Bir Yozgat türküsünde geçen,

“Yaz gelince çayır çimen uyanır

Mor menevşe penbe güle dayanır

Meyva bile dallarına güvenir

Meyva dalı gadar hükmüm yoğumuş” (Özbek, 1975, s.136)

dizeleri, insani ilişkilerdeki güven problemini, tabiatla iç içe yaşayan Türk insanının bakış açısıyla ifade etmektedir. O hâlde, türkülerimizin muhtevasında eşyayı, tabiatı, insanı yorumlama biçimi ve Türk hayat felsefesi vardır. Bu arka planı okuyamayan öğrenci, söz konusu dizelere gelişigüzel bakacak, türkünün renkli dünyasında gezmekten mahrum kalacaktır. Bu bakımdan türkülerin, Türk dili ve edebiyatı eğitiminde felsefi derinliği ve anlam zenginliğiyle birlikte öğretilmesi gerekmektedir.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere türküler, Türk milletinin tarihî seyrinin ve kültürel dünyasının yansıtılmasında, halkın ortak duygu, düşünce, hayal ve inançlarının anlaşılmasında önemli bir kaynaktır. Bu yönüyle “türküler kültürümüzün soyadı gibidir” (Kösoğlu, 2005: 223). Öyleyse bir türküyü anlamının ve anlamlandırmanın yolu Türk kültürünü bilmekten geçer. Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına alınan türkü metinleriyle birlikte aynı zamanda Türk kültürü öğretimi de yapılmalı, öğrenciler muhatap oldukları türkü metnini Türk kültüründen bağımsız değerlendirmemelidir. Bu nedenle, Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına alınan türkü metinlerinin hikâyeleriyle birlikte verilmesi hatta dramatizasyon yöntemiyle canlandırılması hem türkünün ortaya çıktığı sosyal, kültürel ve tarihî şartları göstermesi hem de öğrencilerin türkünün muhtevasına hâkim olması açısından son derece önemlidir.

Türkülerin Türk kültürüne, tarihine ve sosyal hayatına dayandığı, türkülerin bünyesinde sosyal, kültürel ve tarihî unsurları barındırdığı bilindiği halde, Türk dili ve edebiyatı derslerinde türkülerin sosyokültürel ve tarihî arka planı üzerinde fazla durulmamaktadır. Türk dili ve edebiyatı derslerinde türkülerin tüm cephelerini izah edip, tahlil ve değerlendirmeye yer vermek gerekir. Sosyal, kültürel

ve tarihî alanlardan gelecek olan bilgilerin türkü öğretimini daha anlamlı hâle getireceği ve bu öğretimi zenginleştireceği açıktır.

Bir türkü metnini sosyal, kültürel ve tarihî şartlarına dikkat ederek okumak, öğrencinin türkünün gücünü ve derinliğini daha doğru bir şekilde anlamasını sağlayacaktır. İşte türkülerimiz, öğrencilere bu yönüyle ve metni daha anlamlı bir biçimde okumaları için öğretilmelidir. Türkü, salt ezber bilgi olarak değil, ses ve söz değerinden müteşekkil zengin bir tür olarak gösterilmeli ve gençlere okumanın yanında dinleme becerisi de kazandırılmalıdır.

3.2. Türkü Metninin Seçimi ve Değerler Eğitimi

Eğitim, kültürün korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Eğitim, bir taraftan öğrencinin kültürel bilinçle yetiştirilmesini sağlarken diğer taraftan da onun sosyalleşmesine imkân sunar. Bir başka ifadeyle eğitim, bir toplumsallaşma vasıtası ya da bireye kültürel değerleri kazandırma sürecidir. Sağlıklı bir kültürel aktarım, eğitim yoluyla gerçekleşir. Günümüzde pek çok bilim insanı, eğitimci ve araştırmacı, Türk dili ve edebiyatı dersleri ile kültürel aktarım yapılması arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte, bu nedenle Türk kültürü temelinde yükselen Türk dili ve edebiyatı müfredatı ve ders kitaplarının hazırlanması gerekliliğini belirtmektedir. Özellikle Türk dili ve edebiyatı dersleri aracılığıyla millî Türk kültürünü tanıyıp benimseyen ve koruyan bireyler yetiştirmek Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin birincil görevidir. Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri, öğrencileri yetiştirirken Türk dili ve edebiyatı ders kitapları onların temel kaynağı, yol göstericisi konumundadır. Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan metinler ise millî Türk kültürünün gelecek nesillere aktarılması başta olmak üzere Türk dili ve edebiyatı dersinin müfredatta belirlenen amaçlarının gerçekleşmesinde son derece önemlidir. Millî Türk kültürünü gelecek kuşaklara tanıtmaya, aktarmaya ve benimsetmeye noktasında özellikle halk edebiyatı metinlerinden faydalanılmalıdır. Eflatun Cem Güney'in söylediği gibi "Millî eğitim çalışmalarımızda arı gibi her çiçekten bal almak istiyorsak, bu folklor dalından da toplanacak latifeleri toplamalı ve latif koku1u bir demet halinde halkımıza, çocuklarımıza sunmalıyız" (Güney, 1971, s.139). Türk halk edebiyatı metinleri, yeni nesilleri millî Türk kültürü etrafında birleştiren zengin bir kaynaktır. Türk halk edebiyatı metinlerinin Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında doğru bir şekilde kullanılması, hedef kitlenin Türk kültürünü en kolay ve kalıcı yoldan tanımaları, sevmeleri ve benimsemeleri bakımından son derece önemlidir.

Türk halk edebiyatının önemli bir yekûnunu teşkil eden türkülerin liselerdeki öğretiminde ekseriyetle Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki metinler üzerinden yapıldığı bilinmektedir. Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan türkü metinlerinin bazı yazarlar tarafından tür, içerik, kaynak ve söyleyiş özellikleri dikkate alınmadan kitaba dâhil edildiği görülmektedir. Örneğin, Karacaoğlan'ın olduğuna dair kabul ve kanaat gören bir türkü metni, ders kitaplarında Erzurumlu Emrah adıyla yer alabilmektedir. Kimi zaman da çeşitli âşık ve ozanlara ait olan türkü metinlerinin sorgulanmadan ve seçici olmadan ders kitaplarına alındığı müşahade edilmektedir. Bu bağlamda, Türk dili ve edebiyatı ders kitapları hazırlanırken türküyle ilgili bölümlerin yazılmasında özenli davranılması, nitelikli ve hedef kitleye uygun türkü metinlerinin seçilmesi gerekmektedir.

Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına alınacak türkü metninin, yüzlerce yıllık zengin bir geleneği, millî zevk ve estetik anlayışını, türünün özelliklerini yansıtmaya ve öğretme vasfına sahip olmasına dikkat edilmelidir. Özellikle türkü örneğinin seçiminde, metnin hangi amaç, önem ve şartlara göre Türk dili ve edebiyatı ders kitabına alındığının izah edilmesi gerekmektedir.

Türk dili ve edebiyatı müfredatının hazırlanmasında, türkü ile değerler eğitimi ilişkisi büyük bir titizlikle ele alınmalıdır. Seçilen türkü metinleri; merhamet, sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, iyilik, sorumluluk, vatanseverlik, kahramanlık, erdem, sadakat, dostluk, adalet, yardımseverlik gibi sosyal ve kültürel değerleri yeni kuşaklara öğretecek nitelikte olmalıdır. Türkü öğretimi, sadece bir türkü metninin gelişigüzel okunup çeşitli özelliklerinin ezberletilmesinden ibaret görülmemelidir.

Türk dili ve edebiyatı dersleri aynı zamanda sosyal ve kültürel değerlerin hedef kitleye kazandırılma sürecidir. Türküler, Türk insanının değer yargılarını, ortak kabullerini ve kültürel kodlarını yüzyıllar boyu taşıyan zengin bir içeriğe sahiptir. Türk kültürü mirasını Türkçenin bütün imkânlarıyla günümüze dek taşıyan türküler, sosyal ve kültürel değerlerin zamanla yitip gitmesini engellemekte, bu değerleri kolektif bellekte canlı tutmaktadır. Bu sebeple türküler, Türk dili ve edebiyatı derslerinde öğrencilere adil olmak, dostluk, dürüstlük, saygı, sevgi, öz denetim, alçakgönüllülük, kanaatkârlık, çalışkanlık, sabır, vatanseverlik, sadakat, vefa, yardımseverlik gibi değerlerin aktarımı için son derece önemlidir. Türk dili ve edebiyatı dersleri ile değerler eğitimi gerçekleştirilirken pek çok kaynaktan yararlanır. Türk dili ve edebiyatı dersleri yoluyla öğrencilere kazandırılmak istenen değerler göz önünde bulundurulduğunda, türkülerin bunun için önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. Türküler hem değerler eğitimi için bitmez tükenmez bir hazinedir hem de bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında etkili bir vasıttır. Ömer Yılar, oldukça dikkat çeken bir açıklamayla türkülerin eğitimdeki işlevini şöyle değerlendirmektedir:

“Türküler, halk şiirinin günümüzde en yaygın olarak kullanılan türlerinden biridir. Türküler, Türk halkının dünya görüşünü, inancını, hayat ve ahlâk anlayışını özetler. Eğitimin, kültürün gelecek nesillere iletilmesi işlevi, türkülerden yararlanmayı da gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle türküler günlük hayatta bir sanat yaratması olarak görmenin yanı sıra eğitimde de bir araç olarak kullanmak gereklidir” (Yılar, 2018, s.64).

Türkülerin eğlendirme işlevinin yanında kültürel değerleri aktarma işlevi de bulunmaktadır. Edebiyat kitaplarına, türkü örnekleri alınırken öğrenciye estetik zevk kazandıran lirik metinlerin yanı sıra sosyal ve kültürel değerlerin işlendiği, didaktik metinler de okutulmalıdır. Yeni nesillere sosyal ve kültürel değerleri anlatmak ve aktarmak, Türk kültürünün devamlılığı için de önemlidir. Çünkü Türk insanının kimliği ve kişiliğiyle birlikte “ne, niçin, nasıl yapılmalı” ve “ne, niçin, nasıl yapılmamalı” gibi ortak yaşayış ve davranış kuralları da türkülere yansımıştır. Genç kuşaklar, türkü vasıtasıyla Türk milletinin değerlerini tanıdıkça, Türk kültürünün zenginliğini gördükçe, insani vasıfların idrakine de varacaklardır. Örneğin,

“Beni hor görme kardeşim
Sen altınsın ben tunç muyum
Aynı vardan var olmuşuz
Sen gümüşsün ben saç mıyım

Ne varise sende bende
Aynı varlık her bedende
Yarın mezara girende
Sen toksun da ben aç mıyım

Kimi molla kimi derviş
Allah bize neler vermiş
Kimi arı çiçek dermiş
Sen balsın da ben cec miyim

Topraktandır cümle beden
Nefsini öldür ölmeden
Böyle emretmiş yaradan
Sen kalemsin ben uç muyum

Tabiata Veysel âşık
Topraktan olduk kardaşık
Aynı yolcuyuz yoldaşık
Sen yolcusun ben bac mıyım" (Şatıroğlu, 1991, s.39)

diyen Âşık Veysel'i anlamak, aynı zamanda Türk kültüründe insana verilen değeri anlamaktır. Âşık Veysel, okuyucuyu/dinleyiciyi "hiç kimseyi hor görmemek, küçümsememek" gerektiği konusunda uyarmaktadır. Âşık Veysel, bu türküsünde "Beni hor görme kardeşim" seslenişiyile "eşref-i mahlûkat" vasfına sahip olan insanının yüksek kıymetini vurgulamış ve "Topraktandır cümle beden" mısraıyla tüm insanların aynı özden var olduğunu, bu nedenle birbirleriyle olan ilişkilerinde "kardeşlik" duygusuyla yaşamaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Âşık Veysel, bu türküsünde hem sevgi, saygı, empati, alçakgönüllülük, hoşgörü gibi değerleri işlemiş hem de insanlar arasında yüzyıllardır devam edegelen ayrılık, kibir ve üstünlük düşüncelerinin ne kadar manasız olduğunu dile getirmiştir. Âşık Veysel'deki bu zarif ve nahif düşünce, insani ilişkilerde nasıl hareket edilmesi, insana nasıl yaklaşılması gerektiğini ifade etmesi açısından önemlidir. Böylece bir türkü metnini, sadece estetik zevki geliştirmek bakımından değil, aynı zamanda Türk insanının hayata, insana, tabiata bakış açısını ve hayat felsefesini göstermek amacıyla da değerlendirebiliriz. Bu üslubu ve özellikle de yukarıdaki mısralarda yer alan insan sevgisini genç kuşaklara anlatırken, ne kadar birlik duygusuna dayalı ve insani vasıflara sahip bir kültürün varisi olduğumuzu da ifade edebiliriz. Karacaoğlu'nun;

"Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelende
Anı yad illere açıcı olma

Mecliste arif ol kelamı dinle
İl iki söylerse sen birin söyle
Elinden geldikçe iyilik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
 Asilzâdelerden hiç kemik gelmez
 Sen iyilik et de o zayı olmaz
 Darılıp da başa kakıcı olma

İl ariftir yoklar senin bendini
 Dağıtırlar tuzağını fendini
 Alçaklarda otur gözet kendini
 Katı yükseklerde uçucu olma

Muradım nasihat bunda söylemek
 Size layık olan onu dinlemek
 Sev seni seveni zayı etme emek
 Sevenin sözünden geçici olma

Karac' oğlan söyler sözün başarır
 Aşkın deryasını boydan aşırır
 Seni bir mecliste hacil düşürür

Kötülerle konup göçücü olma" (Başgöz, 1977, s.54-55)

mısrarlarındaki insan modeline bakar mısınız? Vefakâr, sadık, sırdaş, yapıcı, barışçıl, alçakgönüllü, söz dinleyen, kadirşinas bir insanın resmi çizilmiş adeta... Bu şiir, bize "iyi bir insan nasıl olmalı?" sorusuna cevap niteliğinde davranış, yaşayış ve düşünüş kurallarını öğütlemektedir. Bu şiirde şairin bireysel ve toplumsal hayat konularında insanlara yol gösterici, rehberlik edici tarzda söylediği ifadeler; insani değerleri göstermesi ve olumlu davranışları öğütlemesi bakımından dikkate değer bir özellik taşımaktadır.

Erzincan yöresine ait aşağıdaki türküde âşık, kendisini muhannet (korkak, namert) kimseye muhtaç etmemesi için Tanrı'ya niyaz etmekte, muhannete muhtaç düşüreceğine yedi deryalarda gark eylemesini dilemektedir. Bu türküde, bir yandan muhannet kimsenin olumsuz profili çizilmekte diğer yandan kimseye muhtaç olmadan, insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamının gerekliliği vurgulanmaktadır:

"Kadir Mevlâm senden bir dileğim var,

Beni muhannete muhtaç eyleme.

Yedi deryalara gark eyle beni,

Yine muhannete muhtaç eyleme.

Muhannetin suyu dolayı akar,
 Değdiği yerleri od olur yakar.
 Eyilik etmeden başına kakar
 Yine muhannete muhtaç eyleme.

Muhannetin sözü pareli oktur,
 Lûtfuna kerem et, ihsanı çoktur.
 Sağ elin sol ele faydası yoktur,
 Yine muhannete muhtaç eyleme.

Ben dertliyim, Hak ayırsın işimi,
 Kaygılara saldım garip başımı.
 Varsın kurtlar, kuşlar yesin leşimi,
 Yine muhannete muhtaç eyleme" (Özbek, 1975, s.482).

Türk milletinin millî varlığını muhtevasında taşıyan, koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran en önemli halk edebiyatı mahsullerinden birisi de türkülerdir. Türküler, sosyal ve kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması sürecinde büyük bir katkı sağlayarak kültürel sürekliliği sağlar, öğrencilere Türklük şuuru vermek suretiyle millî kimlik kazandırır. Dolayısıyla türküler, öğrencilerin vatan, millet, bayrak ve tarih bilinciyle yetişmelerine katkıda bulunabilir. Bu nedenle öğrencilerde millî şuuru uyandıracak, mensubiyet bilincini artıracak, ortak ülküyü ve millî tarihi paylaşma idraki geliştirecek türkülere yer verilmelidir. Bu türkülerde yer alan erdem, fazilet, kahramanlık, fedakârlık, vatanseverlik, cesaret gibi değerler, öğrencileri Türklük bilincinde birleştirir. Sultan 4. Murat'ın Bağdat Seferine katılmış ve bu sefer esnasında büyük kahramanlıklar gösterip şehit düşmüş Genç Osman için söylenen türkü buna örnek olabilir. Bıyıkları henüz yeni terlemiş bir delikanlı olan Genç Osman, ordu içinde en kahraman, en cesur askerlerden birisi olmuştur. Bu genç serdar, "Allah Allah!" nidalarıyla düşmanın üzerine hücum etmiş ve bu esnada şehit olmuştur. Türküde, Genç Osman'ın şahsında Türk'ün cesaret ve inanç dolu yüksek karakterini müşahede etmekteyiz:

"Genç Osman dediğin bir küçük uşak
 Beline bağlamış ibrişim kuşak of of
 Askerin içinde biricik uşak
 Allah Allah deyip geçer Genç Osman of of

Bağdat'ın içine girilmez yastan
 Her ana doğuramaz böyle bir aslan of of
 Kelle koltuğunda geliyor Kars'tan

Allah Allah deyip geçer Genç Osman of of

Bağdad'ın kapısını, Genç Osman açtı

Düşmanın cümlesi önünden kaçtı of of

Kelle koltuğunda üç gün savaştı

Allah Allah deyip geçer Genç Osman of of

Askerin bir ucu göründü Van'dan

Kılıcın kabzası görünmez kandan of of

Bağdad'ın içinde, tozdan, dumandan

Allah Allah deyip geçer Genç Osman of of" (Özbek, 1975, s.398).

Buna benzer şekilde öğrencilerde Türk milletine karşı "mensubiyet" duygusu uyandıran, ortak kader, ortak tarih ve ortak bilinç etrafında birleştiren bir türkü de "Kırım'dan Gelirim Adım Sinan'dır" adlı bir kahramanlık türküsüdür. Bu türküde görüldüğü üzere, Kırım Hanlığının Avrupa'daki savaşlarına katılmış "Sinan" isimli bir Osmanlı askerinin cenk meydanında yiğitçe savaşması, Türk milletinin hafızasından asırlar boyunca silinmemiştir. Bu türküde Türk'ün asil duruşu öğrencinin gözlerinde canlanır:

"Kırım'dan gelirim, adım Sinandır

Kılıcımın suyu kandır, dumandır

Haber geldi, Macar Tuna'ya inmiş

Haddin bildirmeye ahdim yamandır

Kırım'dan gelirim atım Araptır

Gizlenme Nemçeli meydan burdadır

Macar illerinde bilmeyen varsa,

Meydan okumakçün Sinan burdadır

Gâh köle olursun ve gâhi âsi,

Er sözün fehmetmez elin kahpesi

Gizli işim yoktur, bilmeyen varsa

Dizgin kırmak için meydan burası

Küffar sanır hüccet almış Eğri'ye

Hali benzer nefes çekmiş bengiye

Ne de çabuk unuttular Muhac'ı

Bire sorun, Nemçeli'ye, Lehli'ye" (Güney, 1953, s.61).

Türk milletinin yüzyıllar boyunca oluşturduğu sosyal, kültürel ve insani değerleri Türk gençliğine aktarmak, bu değerlerin gelecekte korunup geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Özellikle ekonomik, sosyal, politik, kültürel alanlarda "küreselleşme" adı altında yaşanan büyük değişiklikler, değerler eğitimini gerekli kılmaktadır.

Popüler kültürün kısılcında kalan yeni kuşaklara Türk dili ve edebiyatı dersleri aracılığıyla değerler eğitimi vermenin en güzel yollarından biri türkü öğretiminden geçmektedir. Türküler; sevgi, saygı, sabır, adalet, sorumluluk, dostluk, vatanseverlik, yardımseverlik vb. pek çok değeri, yeni nesillere kazandırmanın etkili bir aracıdır. Böylece yeni kuşaklara, türkü örneklerindeki sosyal ve kültürel değerleri tanıtmak, yüksek insani vasıfları fark etmelerini sağlamak ve bu vasıta ile türküler, kendi köklerine bağlı nesillerin yetiştirilmesine de önemli katkı sunacaktır. Ancak Türk dili ve edebiyatı derslerinde değerler eğitiminde türkülerden faydalanırken öğrencilerin yaş ve sınıf düzeylerine uyumlu didaktik metin örneklerinin seçilmesine, bu metinlerin çocukların eğitim seviyesine uygun olmasına dikkat edilmelidir.

4. Sonuç ve Öneriler

Türk Milletinin müşterek duygu, düşünce ve kabullerini dile getiren Türk halk edebiyatı mahsulleri, sosyal ve kültürel değerleri yaşatmak ve geleceğe aktarmak açısından büyük bir öneme sahiptir. Millî eğitimin temel amaçlarından biri de Türk Milletinin kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren kuşakların yetiştirilmesini sağlamaktır. Türk dili ve edebiyatı dersleri, bu amacın gerçekleşmesi için son derece önemlidir. Çünkü Türk dili ve edebiyatı eğitimi aynı zamanda kültürel aktarım sürecidir. Kültürel değerler, Türk dili ve edebiyatı derslerinde öğrencilere aktarılmakta, öğrencilere kültür bilinci kazandırılmaktadır. Dolayısıyla Türk dili ve edebiyatı müfredat programının yapısı ve amaçları, Türk kültüründen ayrı düşünülemez. Bu bağlamda türküler, Türk dili ve edebiyatı dersi için zengin bir kaynaktır.

Türküler, kültürel değerleri yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa taşıyan, geleceğe aktaran ve Türk düşüncesini yansıtan halk edebiyatı mahsulleridir. Gelecek kuşaklara, Türk insanının kültürel değerlerini aktarmak, yüzyılların ötesinden gelen millî zevk anlayışını öğretmek, mensubu bulunduğu Türk milletinin duygu, düşünce ve hayal dünyasını tanıtmak, Türkçenin inceliği ve derinliğini göstermek de türkü öğretiminin amaçları arasındadır. Türk dili ve edebiyatı derslerinde türkülerin doğru bir şekilde seçilmesi ve kullanılması, türkülerde var olan kültürel değerlerin korunması, yaşatılması ve öğrencilere kazandırılmasında önemli bir role sahiptir. Türküler, Türk dili ve edebiyatı dersinde kültürel değerlerin aktarılma sürecinde kullanıma uygundur. Bu nedenle Türk dili ve edebiyatı derslerinde edebiyat eğitiminin amaçlarına uygun ve nitelikli türkü metinlerini seçmek ve kullanmak gerekmektedir. Araştırma sonuçlarına dayanarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Öğrencinin karşı karşıya kaldığı türkü metni Türk kültürünün ürünüdür ve bu kültürel bağlam içinde bir anlama sahiptir. Öğrenciler, ders kitabında okudukları türkü metnini, kültür içindeki anlamından, ortaya çıkış şartlarından ve değerler dünyasından bağımsız düşünmemelidir. Türkülerin içinden doğduğu Türk kültürü ve değerler dünyası ile Türk insanının hayata, dünyaya, insana ve tabiata bakış açısının bilinmemesi önemli bir problemdir. Bu problem çözüldüğü takdirde, türkülerin anlaşılmasındaki en önemli sorunun ortadan kalkacağı

kanaatindeyiz. Bu nedenle liselerdeki Türk dili ve edebiyatı derslerinde türkü metinleri işlenirken bunların sosyal, kültürel ve tarihî arka planı açıklanmalıdır. Bunun yanında Türk insanının duyuş, düşünüş, algılayış ve kavrayış biçimiyle, yaşayış ve davranış kalıplarıyla türkülerde yansıdığı ifade edilmelidir. Böylece öğrenci Türk kültürü ve değerleri hakkında bilgilendikten sonra türkü metninin muhtevasını daha iyi anlayacak ve anlamlandıracaktır. Genç kuşakların türkülerimizdeki anlam, konu ve muhteva zenginliğini fark etmeleri ve bu vasıtayla, türkülerimizin gücünü keşfetmeleri sağlanmalıdır.

- Türk dili ve edebiyatı ders kitapları hazırlanırken zayıf bir türkü dağarcığımız varmış gibi aynı türkü metinleri tekrar etmemelidir. Özellikle öğrencilerin estetik zevki bakımından ağırlığı olan bir türkü metnini okurken o metinde aynı zamanda değerler eğitime yönelik didaktik unsurların da yer aldığı türkü metinleri kullanılmalıdır. Öğrenciye sosyal ve kültürel değerleri anlatmak, tanıtmak ve aktarmak, estetik zevk kazandırmak kadar önemlidir. Türkülerin liselerdeki öğretimi, Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki türkü metinleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Türk dili ve edebiyatı ders kitapları hazırlanırken zengin türkü dağarcığımızdan en doğru şekilde yararlanılmalı, türünün özelliklerini en iyi yansıtan türkü metinlerine yer verilmelidir. Özellikle öğrencilerin estetik eğitimiyle birlikte insani, sosyal ve kültürel değerleri kazanabilecekleri türkü metinleri tercih edilmeli, değerler eğitime yönelik türkü metinleri seçilirken hedef kitlenin yaş ve sınıf düzeyleri dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- Aça, M. (2008). Halk şiirinde tür ve şekil. M. Ö. Oğuz (Ed.), Türk halk edebiyatı el kitabı içinde (s.). Ankara: Grafiker.
- Aktaş, Ş. (2009). Edebî metin ve özellikleri [Özel Sayı]. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 39, 187-200.
- Artun, E. (2012). Anonim Türk halk edebiyatı nazmı: edebiyat tarihi/metinler. Adana: Karahan.
- Aslan, E. (2018). Türk halk edebiyatı. Ankara: Pegem Akademi
- Baba, M. O. (2001). Halk edebiyatı ve terimleri sözlüğü. İstanbul: Güldağ.
- Başgöz, İ. (1977). Karacaoğlan. İstanbul: Cem.
- Başgöz, İ. (2008). Türkü. İstanbul: Pan.
- Bekki, S. (2004). Baş yastıkta göz yolda/Sivas türküleri. İstanbul: Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1995). 100 soruda Türk halk edebiyatı. İstanbul: Gerçek.
- Eliot, T. S. (1987). Kültür üzerine düşünceler (S. Kantarcıoğlu, Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Eskimen, A. D. (2020). Halk edebiyatı ve eğitim. İsmet Çetin (Ed.), Türk halk edebiyatı genel bilgiler içinde (s.240-253). Ankara: Nobel.
- Gözaydın, N. (2014). Okumayı sevdirmenin kolay bir yolu: türkülerimiz. Türk Dili, 106(746), 66-72.
- Güney, E. C. (1953). Halk türküleri. İstanbul: Yeditepe.
- Güney, E. C. (1971). Folklor ve halk edebiyatı. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Güzel, A. & Torun, A. (2003). Türk halk edebiyatı el kitabı. Ankara: Akçağ.

-
- Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi/ kavramlar ilkeler teknikler. Ankara: Nobel Akademi.
- Kaya, D. (1999). Anonim halk şiiri. Ankara: Akçağ.
- Köprülü, M. F. (1976). Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. Ankara: DİB.
- Kösoğlu, N. (2005). Türk olmak ya da olmamak (millî kültür, mozaik kültür ve etnisite). Ankara: Ötüken.
- Onay, A. T. (2012). Türk halk şiirinde şekil ve türler. C. Kurnaz (Haz.), Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özbek, M. (1975). Folklor ve türkülerimiz. İstanbul: Ötüken.
- Öztelli, C. (1958). Halk türküleri. İstanbul: Varlık.
- Öztelli, C. (1972). Evlerinin önü halk türküleri. İstanbul: Hürriyet.
- Şatıroğlu, V. (1991). Dostlar beni hatırlasın: bütün şiirleri-sanatı-hayati. Ü. Y. Oğuzcan (Haz.), İstanbul: Özgür.
- Uyguner, M. (1954). Türkü üzerine. TFAD, 3(66), s.1041-1042.
- Yakıcı, A. (2007). Halk şiirinde türkü. Ankara: Akçağ.
- Yılar, Ö. (2018). Halkbilimi ve eğitim. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, D. (1998). Türk bitiği araştırma/inceleme yazıları. Ankara: Akçağ.